

- **Historiozofia**
- **Filozofia Boga**

CIESZKOWSKI August — filozof, twórca koncepcji „filozofii czynu” i historiozofii uzasadniającej idee mesjanistyczne romantyków pol., ekonomista, działacz społeczno-polityczny, ur. 12 IX 1814 w Suchej (k. Siedlec), zm. 12 III 1894 w Poznaniu.

Przedwczesna śmierć matki C. sprawiła, że opiekę nad nim przejęła baronowa de la Haye (wychowawczyni Z. Krasińskiego), z którą wyjechał do Włoch. Po powrocie do Polski ukończył gimnazjum w Warszawie (jednym z jego nauczycieli był B. Trentowski). W 1831 rozpoczął studia filozoficzne na UJ, kontynuował na uniwersytetach w Berlinie i Heidelbergu, gdzie w 1838 uzyskał stopień doktora. W latach 1838–1840 podróżował po Anglii, Francji i Italii. Po powrocie do kraju osiadł początkowo w zaborze ros., jednak na skutek prześladowań w 1843 przeniósł się do Wierzenicy k. Poznania. W tym samym roku założył razem z heglistą K. L. Micheletem berlińskie Tow. Filozoficzne. W 1848 wybrany do parlamentu pruskiego C. rozpoczął działalność polityczną. Był jednym ze współzałożycieli i przywódców Ligi Polskiej (zrzeszającej ok. 40 tys. osób), która stała się nieomal drugim, nieoficjalnym, rządem Księstwa Poznańskiego. Po rozwiązaniu Ligi przez władze pruskie w 1850 kontynuował działalność patriotyczną. W 1852 wystąpił z projektem zorganizowania uniwersytetu w Poznaniu, w 1857 założył Poznańskie Tow. Przyjaciół Nauk. W latach 1860–1862 był prezesem Koła Polskiego w parlamencie pruskim. W 1870 zrezygnował z działalności politycznej i z własnych funduszy założył w Żabikowie k. Poznania Wyższą Szkołę Rolniczą. W 1872 został prezesem Tow. Przyjaciół Nauk, w 1873 członkiem Akademii Umiejętności.

Główne prace filozoficzne C.: rozprawa doktorska *De philosophiae jonicae ingenio, vi, loco* (Hei 1838; *Rzecz o filozofii jońskiej jako wstęp do historii filozofii*, Wwa 1841); *Prolegomena zur Historiosophie* (B 1838, 1981; *Prolegomena do historiozofii*, Pz 1908); *Du crédit et de la circulation* (P 1939, 1884³; *O kredycie i obiegu*, Pz 1911); *Gott und Palingenesie* (B 1842; *Bóg i palingeneza*, Pz 1912); *Ojciec nasz* (I, P 1848, I–III, Pz 1922–1923). Wydano także: *Prolegomena do historiozofii. Bóg i palingeneza oraz mniejsze pisma filozoficzne z lat 1838–1842* (Wwa 1972). Pisał także prace o tematyce społecznej, ekonomicznej, prawniczej oraz dotyczące zagadnień literackich. W artykule *O skojarzeniu dążeń i prac umysłowych* po raz pierwszy w Polsce dał filozoficzne uzasadnienie programu „pracy od podstaw”, która stała się głównym hasłem programu pozytywistów pol.

Historiozofia. C. jest jednym z wybitniejszych przedstawicieli pol. filozofii łączącej aspekty uniwersalne filozofii z aspektami narodowymi, swoiście pol. Był heglistą, chociaż na jego poglądy wpłynęli także C. H. Saint-Simon, J. M. Hoene-Wroński i K. L. Michelet. Za zasadniczy cel uznał C. uzupełnienie i rozwinięcie tych wątków filozoficznych, które nie zostały dostatecznie opracowane przez G. W. F. Hegla. O ile logika heglowska, a zwł. jego dialektyczna metoda zyskały aprobatę C., to historiozofia wydawała mu się najślabszą częścią systemu Hegla. Od niej zatem rozpoczął uzupełnianie heglizmu; zanegował podział dziejów na 4 epoki, zastępując go podziałem triadycznym. Różnica między

tymi sposobami periodyzacji historii nie ograniczała się jedynie do zmiany podziału epok. C., wbrew Heglowi, uważał bowiem, że historiozof na podstawie wiedzy o przeszłości jest w stanie przewidzieć przyszłość. Dlatego dialektyka historii C. miała być nie tylko refleksją nad minionymi wydarzeniami, lecz odnosiła się także do przyszłości. W swojej historiozofii C. zakwestionował przekonanie o wyjątkowej roli państwa, które Hegel uznawał za „boską ideę istniejącą na ziemi”. Zdaniem C. wcześniejszy, a zatem także bardziej istotny od sformalizowanej struktury państwowej był „duch narodu” — element niezależny od istniejącej w danej chwili sytuacji politycznej. Na tej podstawie C. twierdził, że państwo nie spełnia żadnej misji dziejowej — misję taką spełniać mogą jedynie narody. Pogląd ten uzasadniał koncepcje mesjanistyczne posłannictwa narodu pol.: choć państwo pol. w chwili obecnej nie istnieje, to jednak naród pol. ma do spełnienia wyjątkową misję, duchowe odkupienie ludzkości.

Przedstawiona przez C. w *Prolegomenach* trzystopniowa periodyzacja dziejów obejmowała epokę starożytną (przeszłość — określał jako epokę uczucia albo epokę sztuki), chrześcijańską (teraźniejszość — epoka myśli i idei) i przyszłość (epoka czynu, która łącząc uczucie z myślą i naturę z duchem, doprowadzi do tego, że człowiek stanie się nie tylko istotą czującą i myślącą, ale zwł. twórczą). Prowadziła ona do wniosków odmiennych niż te, do których doszedł Hegel. Wprawdzie także dla C. filozofia Hegla była kulminacyjnym punktem w rozwoju filozofii, jednak nie zgadzał się z przekonaniem, że stanowi ona jej koniec. Uważał, że filozofia Hegla zamyka jedynie pewną epokę, którą C. nazwał epoką myśli. Twierdził, że po Heglu nadejść musi kolejna epoka, w której rozwijać się będzie nowa filozofia. Filozofia ta, nazwana przez C. „filozofią czynu”, przejść miała od zagadnień teoretycznych do praktycznych. Zajmować się powinna problematyką, którą dotychczasowa filozofia pomijała, zwł. zagadnieniami ekonomicznymi i społecznymi, a jej głównym celem miała być zmiana stosunków społecznych. Zdaniem C. zmiana taka dokonać się może jedynie w sposób ewolucyjny. C. rozumiał bowiem czyn wyłącznie jako doskonalenie tego, co zastane, takie przekształcanie rzeczywistości, by stała się doskonalsza. Uważał, że postępu nie można osiągnąć przez zniszczenie, gdyż wszelka destrukcja ze swej natury jest czymś złym. Dlatego nie akceptował metod rewolucyjnych, jako że każda rewolucja dąży do zniszczenia zastanej rzeczywistości. Jego filozofia czynu pozostawała w opozycji do postawy reprezentowanej przez przedstawicieli lewicy heglowskiej.

Filozofia Boga. Prowadził C. polemikę z K. L. Micheletem na temat natury Boga i nieśmiertelności duszy. Podkreślając osobowość Boga, przeciwstawił się heglowskiemu ujęciu, zgodnie z którym Bóg jest jedynie duchem dochodzącym do samowiedzy za pośrednictwem człowieka. C. był zwolennikiem teorii łączącej ideę postępu z teorią reinkarnacji; zgodnie z koncepcją palingenezy zmartwychwstanie ciał nie jest aktem jednorazowym, lecz procesem rozwoju we wciąż nowych ciałach „niezniszczalnego zarodka ducha”. Ten proces doskonalenia się człowieka, trwający przez wiele kolejnych wcieleń, prowadzi ostatecznie do stanu, w którym ludzie dzięki samooczyszczeniu mogą dostąpić zbawienia. Dla uzasadnienia tego poglądu C. odwoływał się do pism pitagorejczyków i Platona. Pomimo głoszenia tak nieortodoksyjnej koncepcji zbawienia, C. deklarował swoją lojalność wobec Kościoła i podkreślał jego wyjątkową rolę

w dziejach. W swojej historiozofii uczynił Chrystusa mistrzem nie tylko drugiej, ale także trzeciej — ostatecznej — epoki dziejów ludzkości. Zainspirowany działalnością I Soboru Watykańskiego stał się ponadto zwolennikiem ekumenizmu i współpracy międzynarodowej na skalę globalną. Dla realizacji tych idei pragnął założyć powszechny trybunał narodów oraz sobór ludzkości.

Mimo pozostawania pod silnym wpływem myśli Hegla, C. dążył do wyzwolenia filozofii pol. od obcych wpływów. Chociaż zadania tego nie udało mu się w pełni zrealizować, jego mesjanistyczna filozofia czynu stanowiła ciekawą próbę stworzenia samodzielnej filozofii narodowej.

Bibliografia: A. Roszkowski, *Poglądy społeczne i ekonomiczne Augusta C.*, Pz 1923; K. Kowalski, *Filozofia Augusta hr. C. w świetle zasad filozofii św. Tomasza z Akwinu*, Pz 1929; M. Klepacz, *Idea Boga w historiozofii Augusta C. na tle ówczesnych prądów umysłowych*, Ki 1933; J. Keller, *Czyn jako wyraz postawy moralnej Augusta C.*, Lb 1948; A. Wojtkowski, *August C. 1814–1894*, w: *Wielkopole XIX wieku*, Pz 1969, II 141–174; A. Walicki, *Dwa mesjanizmy. Adam Mickiewicz i August C.*, w: tenże, *Filozofia a mesjanizm*, Wwa 1970, 9–88; J. Hellwig, *Cieszkowski*, Wwa 1979; J. Jaroń, *Poglądy filozoficzne Augusta C.*, w: *Intelektualiści rodem z Podlasia*, Siedlce 1997, 91–104; G. Kubski, *Egzegetyczne procedury Augusta C. w „Ojczyźnie naszej”*, *Poznańskie Studia Teologiczne* 8 (1998), 61–78; R. Palacz, *August hrabia C. czyli filozofia polska między spekulacją a czynem*, w: tenże, *Klasyki filozofii polskiej*, Wwa 1999, 205–219.

Robert T. Ptaszek